

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ЯК КРИТЕРІЙ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 355/359.07

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-17.01>

ОЛЬГА АНДРІЙКО

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
провідний науковий співробітник відділу проблем державного
управління та адміністративного права*

Інституту держави і права імені В. М. Корецького

Національної академії наук України, Україна

idpnan219@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7507-3090

ДМИТРО БЕЗЗУБОВ

*доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії наук вищої освіти
України, провідний науковий співробітник відділу проблем державного управління
та адміністративного права*

Інституту держави і права імені В. М. Корецького

Національної академії наук України, Україна

dbezzubov@ukr.net

ORCID: 0000-0001-7183-5206

Анотація. У статті здійснено комплексне дослідження ефективності державного управління як однієї з базових умов забезпечення прав і свобод людини та громадянина у сучасній демократичній державі. Дослідження побудоване на поєднанні конституційно-правового та адміністративно-правового підходів, що дозволило розкрити взаємозв'язок між конституційними засадами функціонування держави, діяльністю органів виконавчої влади та практичною реалізацією прав людини у сфері публічного управління.

На початку дослідження розмежовано категорії державного управління та публічного управління. Обґрунтовано, що державне управління характеризує владно-організаційну діяльність органів виконавчої влади, спрямовану на реалізацію функцій держави, тоді як публічне управління є ширшою категорією, яка охоплює взаємодію державних інституцій, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства у процесі забезпечення публічного інтересу.

Особливу увагу приділено положенням Конституції України, відповідно до яких людина, її життя і гідність, права та свободи визнаються найвищою соціальною цінністю, а діяльність держави спрямовується на їх утвердження та забезпечення. На цій основі обґрунтовано, що ефективність державного управління повинна оцінюватися не лише через організаційні чи функціональні показники, але й через здатність держави забезпечувати практичну реалізацію конституційних гарантій.

У статті розкрито роль адміністративного права як механізму реалізації конституційних принципів у діяльності органів виконавчої влади. Доведено, що саме через адміністративно-правові процедури, форми діяльності, контрольні та наглядові механізми забезпечується практичне здійснення прав людини у відносинах із державою.

Методологічну основу дослідження становить поєднання загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, серед яких ключове значення має аксіоматичний метод. Його застосування дозволило сформулювати концептуальну модель дослідження, у межах якої права людини розглядаються як базовий критерій оцінювання ефективності діяльності органів публічної влади.

У межах дослідження запропоновано систему критеріїв ефективності державного управління, до яких віднесено економічний, соціальний, безпековий та критерій стійкості. Економічний критерій пов'язується із раціональністю використання публічних ресурсів та формуванням стабільного правового середовища. Соціальний критерій характеризує рівень доступності публічних послуг, довіри до держави та забезпечення соціальної стабільності. Безпековий критерій визначається здатністю державного управління підтримувати правопорядок і реагувати на сучасні загрози у межах принципів верховенства права. Критерій стійкості розкривається через здатність державних інституцій зберігати функціональність і забезпечувати права людини в умовах кризових та трансформаційних процесів.

Окрему увагу приділено аналізу ефективності контролю та нагляду як форм оцінювання діяльності органів виконавчої влади. Обґрунтовано, що контроль і нагляд у сучасному публічному управлінні

виконують не лише перевіро́чну функцію, але й виступають механізмами забезпечення законності, правової визначеності та захисту прав людини. Їхня ефективність безпосередньо впливає на рівень довіри до держави, якість управлінських процесів та здатність державного механізму забезпечувати баланс між публічними інтересами і правами особи.

Узагальнюючи результати дослідження, зроблено висновок, що ефективність державного управління у сучасній демократичній державі повинна розглядатися як інтегральна категорія, яка характеризує спроможність публічної влади діяти відповідно до принципів верховенства права, забезпечувати права і свободи людини, підтримувати суспільну стабільність та гарантувати стійкість держави в умовах сучасних безпекових викликів.

Ключові слова: конституційне право, адміністративне право, державне управління, публічне управління, права і свободи людини, ефективність державного управління, органи виконавчої влади, контроль, нагляд, верховенство права, людиноцентризм, національна безпека, стійкість держави.

PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS AS A CRITERION OF THE EFFICIENCY OF PUBLIC ADMINISTRATION

UDC 355/359.07

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlchsjournal-2026-17.01>

OLGA ANDRIYKO

Doctor of Law, Professor,

Corresponding member of the National Academy of Sciences of Ukraine

Department of Public Administration and Administrative Law

V. M. Koretsky Institute of State and Law of

National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine

idpnan219@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7507-3090

DMYTRO BEZZUBOV

Doctor of Law, Professor,

Academician of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine,

Leading Researcher of the Department

of Public Administration and Administrative Law Problems

V. M. Koretsky Institute of State and Law

of the National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine

dbezzubov@ukr.net

ORCID: 0000-0001-7183-5206

Abstract. The article provides a comprehensive study of the effectiveness of public administration as one of the fundamental conditions for ensuring human and civil rights and freedoms in a modern democratic state. The research is based on a combination of constitutional and administrative law approaches, which made it possible to reveal the interrelation between the constitutional foundations of state functioning, the activities of executive authorities, and the practical implementation of human rights within the system of public administration.

At the beginning of the study, the categories of “state administration” and “public administration” are differentiated. It is substantiated that state administration characterizes the authoritative and organizational activities of executive authorities aimed at implementing state functions, while public administration is a broader category encompassing the interaction of state institutions, local self-government bodies, and civil society institutions in the process of ensuring the public interest.

Special attention is paid to the provisions of the Constitution of Ukraine, according to which a person, their life and dignity, rights and freedoms are recognized as the highest social value, while the activity of the state is directed toward their affirmation and protection. On this basis, it is substantiated that the effectiveness of public

administration should be assessed not only through organizational or functional indicators, but also through the state's ability to ensure the practical implementation of constitutional guarantees.

The article reveals the role of administrative law as a mechanism for implementing constitutional principles in the activities of executive authorities. It is proven that the practical realization of human rights in relations between individuals and the state is ensured precisely through administrative procedures, forms of administrative activity, as well as control and supervisory mechanisms.

The methodological basis of the study consists of a combination of general scientific and special legal methods, among which the axiomatic method occupies a central place. Its application made it possible to form a conceptual model of the study in which human rights are considered the fundamental criterion for assessing the effectiveness of public authorities.

Within the framework of the research, a system of criteria for evaluating the effectiveness of public administration is proposed, including economic, social, security, and resilience criteria. The economic criterion is associated with the rational use of public resources and the formation of a stable legal environment. The social criterion characterizes the accessibility of public services, the level of trust in the state, and the maintenance of social stability. The security criterion reflects the ability of public administration to maintain public order and respond to modern threats within the framework of the rule of law. The resilience criterion is revealed through the ability of state institutions to preserve functionality and ensure human rights under conditions of crisis and transformation.

Particular attention is devoted to the analysis of the effectiveness of control and supervision as forms of evaluating the activities of executive authorities. It is substantiated that control and supervision in modern public administration perform not only a verification function, but also act as mechanisms for ensuring legality, legal certainty, and the protection of human rights. Their effectiveness directly affects the level of public trust in the state, the quality of administrative processes, and the ability of the state mechanism to maintain a balance between public interests and individual rights.

Summarizing the results of the study, it is concluded that the effectiveness of public administration in a modern democratic state should be considered as an integral category characterizing the ability of public authorities to act in accordance with the principles of the rule of law, ensure human rights and freedoms, maintain social stability, and guarantee state resilience under contemporary security challenges.

Key words: constitutional law, administrative law, public administration, governance, human rights and freedoms, effectiveness of public administration, executive authorities, control, supervision, rule of law, human-centered approach, national security, state resilience.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку української державності характеризується глибокими трансформаційними процесами, пов'язаними із реформуванням системи публічної влади, адаптацією національного законодавства до європейських стандартів та необхідністю забезпечення стійкості держави в умовах безпекових викликів. У цих умовах особливого значення набуває проблема ефективності державного управління, яка дедалі більше оцінюється не лише через здатність органів влади реалізовувати управлінські функції, але й через їхню спроможність забезпечувати реальне здійснення прав і свобод людини та громадянина.

У сучасній конституційно-правовій та адміністративно-правовій доктрині права і свободи людини розглядаються як визначальна цінність демократичної держави та основний критерій легітимності діяльності публічної влади. Відповідно до положень Конституція України людина, її життя і гідність, права та свободи визнаються найвищою соціальною цінністю, а діяльність держави спрямовується на їх утвердження та забезпечення. Такий підхід визначає не лише загальні засади функціонування державного механізму, але й зміст адміністративно-правового регулювання діяльності органів виконавчої влади.

У цьому контексті адміністративне право набуває особливого значення як галузь, що забезпечує практичну реалізацію конституційних гарантій у сфері публічного управління. Саме через адміністративно-правові механізми реалізуються владні повноваження, надаються публічні послуги, здійснюється контроль і нагляд, формуються управлінські процедури та забезпечується захист прав особи у відносинах із державою.

Водночас сучасні виклики, пов'язані із воєнним станом, цифровізацією управління, зростанням безпекових ризиків та ускладненням суспільних процесів, зумовлюють необхідність переосмислення категорії ефективності державного управління. У сучасних умовах вона повинна оцінюватися не лише через кількісні чи організаційні показники, але передусім через здатність держави забезпечувати баланс між публічними інтересами, національною безпекою та правами людини.

Особливого значення у цьому контексті набувають підходи сучасної адміністративно-правової доктрини, зокрема концепція людиноцентризму, сформульована у працях В.Б. Авер'янова, відповідно до якої діяльність органів виконавчої влади повинна оцінюватися через її орієнтованість на людину, її права та законні інтереси. Такий підхід суттєво трансформує розуміння ефективності державного управління, переводячи її з площини суто управлінської результативності у площину забезпечення конституційних цінностей.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного осмислення ефективності державного управління як умови забезпечення прав і свобод людини у взаємозв'язку конституційного та адміністративного права, а також визначення сучасних підходів до оцінювання діяльності органів публічної влади в умовах безпекових трансформацій.

Аналіз досліджень цього напрямку сфери забезпечення прав і свобод у державному управлінні дозволяє сформувати декілька основних векторів досліджень: проблеми сфери забезпечення прав і свобод в адміністративному праві розглядаються через праці В.Б. Авер'янова [1], О.Ф. Андрійко [2], Ю.П. Битяка [3], В.В. Цветкова [4], О.М. Бандурки та інших відомих учених; проблеми функціональної сфери прав і свобод людини в адміністративному праві знайшли своє відображення в працях Н.О. Армаш, Д.О. Беззубова, Т.О. Коломосьць, В.О. Заросило, В.А. Ліпкана, О.В. Скрипнюка, О.В. Копана та інших.

З огляду на це дослідження проблем забезпечення прав і свобод людини та громадянина в адміністративному праві потребує комплексного теоретико-правового осмислення, яке дозволяє поєднати підходи науки адміністративного права, державного управління, конституційного права та доктрини національної безпеки.

Метою статті є дослідження ефективності державного управління як адміністративно-правової та конституційно-правової категорії, що визначає здатність держави забезпечувати права і свободи людини та громадянина.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: розкрити конституційні засади забезпечення прав людини у діяльності органів публічної влади; визначити роль адміністративного права у механізмі реалізації конституційних гарантій; дослідити сутність ефективності державного управління та її критерії; проаналізувати сучасні виклики забезпечення прав людини у системі публічного управління; обґрунтувати напрями вдосконалення адміністративно-правових механізмів забезпечення прав і свобод людини.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, застосування яких забезпечує комплексний аналіз ефективності державного управління у взаємозв'язку з проблематикою забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Ключове значення у дослідженні має *аксіоматичний метод*, який дозволяє сформувати цілісну концептуальну конструкцію дослідження через визначення базових положень, що приймаються як вихідні доктринальні орієнтири. У межах цього підходу вихідною аксіомою виступає положення про те, що права і свободи людини є основною цінністю демократичної держави та визначають зміст і спрямованість діяльності органів публічної влади. Відповідно, ефективність державного управління оцінюється не лише через організаційні або функціональні показники, а передусім через здатність держави забезпечувати реальне здійснення та захист прав людини.

Аксіоматичний метод також дозволяє виходити з того, що адміністративне право виступає практичним механізмом реалізації конституційних гарантій, а державне управління фактично є формою організації публічної влади, у межах якої здійснюється вплив держави на суспільні процеси. Такий підхід забезпечує внутрішню логічну єдність дослідження та дозволяє розглядати ефективність управління як інтегральну категорію, що поєднує конституційний, адміністративно-правовий та безпековий виміри.

Системний метод застосовано для дослідження державного управління як цілісного механізму, що включає органи виконавчої влади, адміністративно-правові процедури, контрольні та наглядові інститути, а також механізми забезпечення прав людини. Завдяки цьому підходу визначено взаємозв'язок між ефективністю функціонування державного апарату та рівнем реалізації конституційних прав і свобод.

Функціональний метод дозволив розкрити роль органів виконавчої влади у забезпеченні прав людини та дослідити ефективність державного управління через виконання його основних функцій, таких як регулятивна, сервісна, контрольна та безпекова. У межах цього підходу державне управління розглядається не лише як механізм владного впливу, але як інструмент забезпечення стабільності суспільства та реалізації публічного інтересу.

Формально-юридичний метод використано для аналізу положень Конституції України, адміністративного законодавства та міжнародно-правових актів, що визначають стандарти забезпечення прав і свобод людини. Це дозволило встановити нормативні засади діяльності органів публічної влади та критерії оцінювання їх ефективності.

Порівняльно-правовий метод застосовано для співставлення національних підходів до організації державного управління із європейськими стандартами публічної адміністрації та захисту прав людини. У межах цього підходу досліджено тенденції розвитку сучасної європейської адміністративно-правової доктрини та їх вплив на українську правову систему.

Особливого значення у дослідженні набуває *ризик-орієнтований підхід*, який дозволяє оцінити ефективність державного управління через його здатність своєчасно виявляти, мінімізувати та нейтралізувати загрози правам людини та національній безпеці. У цьому контексті ефективність державного управління пов'язується із рівнем стійкості держави та її інституційної спроможності.

Крім того, використано елементи людиноцентричного та соціоцентричного підходів, які дозволяють оцінювати діяльність органів виконавчої влади через ступінь орієнтації на людину, її права, законні інтереси та суспільну стабільність. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку адміністративного права та концепції сервісної держави.

Застосування зазначених методів у їх взаємозв'язку забезпечило можливість комплексного дослідження ефективності державного управління як умови забезпечення прав і свобод людини та дозволило сформулювати обґрунтовані висновки щодо напрямів удосконалення адміністративно-правових механізмів у цій сфері.

Виклад основних результатів дослідження. У сучасній правовій та управлінській доктрині категорії «державне управління» та «публічне управління» хоча і перебувають у тісному взаємозв'язку, однак не є тотожними за своїм змістом та функціональним призначенням. Традиційно державне управління розглядається як організуючий владний вплив держави, що здійснюється органами виконавчої влади у межах реалізації функцій держави та спрямований на забезпечення виконання законів, підтримання правопорядку і функціонування державного механізму.

Натомість категорія публічного управління є ширшою за своїм змістом і відображає сучасну трансформацію відносин між державою, суспільством та особою. У межах цього підходу управлінська діяльність пов'язується не лише із владно-розпорядчим впливом держави, але й із забезпеченням публічного інтересу, наданням адміністративних послуг, участю інститутів громадянського суспільства та орієнтацією на потреби людини. Таким чином, державне управління доцільно розглядати як складник публічного управління, що характеризує діяльність органів виконавчої влади, тоді як публічне управління охоплює ширшу систему взаємодії державних, самоврядних та суспільних інституцій у процесі реалізації публічної влади.

У контексті забезпечення прав і свобод людини таке розмежування набуває принципового значення, як писав В.Б. Авер'янов, оскільки сучасна модель публічного управління ґрунтується на «людиноцентричному» підході та передбачає оцінювання ефективності діяльності держави через її здатність забезпечувати права людини, суспільну стабільність та баланс публічних і приватних інтересів [1].

Сучасне розуміння ефективності державного управління формується під впливом трансформації уявлень про природу публічної влади, її призначення та межі допустимого втручання у сферу прав і свобод людини. У межах класичної моделі державного управління ефективність традиційно пов'язувалася передусім із рівнем керованості, дисципліною виконання управлінських рішень та здатністю державного апарату забезпечувати реалізацію визначених функцій. Водночас розвиток конституціоналізму та сучасної адміністративно-правової доктрини зумовив поступове зміщення акценту від владно-організаційного розуміння ефективності до її людиноцентричного виміру.

У цьому контексті положення Конституції України набувають фундаментального значення, оскільки закріплюють принципову зміну співвідношення між державою та особою. Конституційне

визнання людини, її життя і гідності, прав і свобод найвищою соціальною цінністю визначає не лише зміст державної політики, але й критерії оцінювання діяльності органів публічної влади. За таких умов ефективність державного управління повинна оцінюватися через здатність держави забезпечувати практичну реалізацію конституційних гарантій [1].

У доктрині забезпечення антикорупційної політики О.Ф. Андрійко та В.Б. Авер'янов визначають критерієм ефективності діяльності органів виконавчої влади рівень корупції в державних органах влади та стан забезпечення законності під час розгляду звернень громадян в аспекті порушення антикорупційного законодавства [2].

Адміністративне право у цій системі, як зазначав В.Б. Авер'янов, виконує особливу функцію, оскільки саме воно забезпечує організаційно-правове оформлення діяльності органів виконавчої влади та визначає механізми взаємодії держави з особою. Через адміністративно-правові процедури, форми діяльності, контрольні та наглядові механізми реалізуються конституційні принципи верховенства права, законності та забезпечення прав людини та громадянина [3].

Ю.П. Битяк визначав три основних критерії ефективності діяльності органів виконавчої влади, а саме соціальний (дотримання прав і свобод людини), економічний (отримання ефекту економії бюджетних коштів) та функціональний (відповідність кількості і якості штату державних службовців реально поставленим і виконаним завданням конкретного підрозділу або служби) [4].

У класичній адміністративно-правовій доктрині, як зазначав свого часу В.В. Цветков, дедалі більшого значення набуває підхід, відповідно до якого діяльність органів виконавчої влади повинна оцінюватися за формальними показниками виконання функцій та за реальними наслідками для суспільства та людини, що визначається через категорію «ефективність державного управління» [5].

В умовах війни та європейської інтеграції категорія ефективності державного управління набуває комплексного характеру та охоплює, на наш погляд, нормативний, організаційний, функціональний і безпековий виміри.

Нормативний вимір ефективності пов'язаний із якістю правового регулювання діяльності органів публічної влади. Йдеться про рівень правової визначеності, внутрішню узгодженість законодавства, відсутність надмірної дискреційності та забезпечення доступності правових механізмів захисту прав людини. У цьому аспекті адміністративне право виступає як інструмент формування передбачуваного правового середовища, у межах якого особа може реалізовувати свої права та законні інтереси.

Організаційний вимір ефективності визначається рівнем інституційної спроможності органів виконавчої влади. Йдеться про здатність державного апарату забезпечувати належне функціонування адміністративних процедур, координацію діяльності органів влади, своєчасність прийняття рішень та професійність публічної служби. За відсутності належної організаційної основи навіть формально досконале законодавство не забезпечує реальної реалізації прав людини.

Функціональний вимір ефективності проявляється у здатності державного управління досягати суспільно значущих результатів. У сучасних умовах це означає не лише виконання владно-управлінських функцій, але й забезпечення доступності адміністративних послуг, створення умов для реалізації прав і свобод людини, а також підтримання суспільної стабільності.

Особливого значення набуває безпековий вимір ефективності державного управління. Сучасні виклики, пов'язані із воєнним станом, гібридними загрозами, цифровізацією та зростанням соціальної напруги, зумовлюють необхідність оцінювання діяльності органів виконавчої влади через їхню здатність забезпечувати баланс між правами людини та інтересами національної безпеки. У цьому контексті ефективне державне управління повинно поєднувати стабільність державного механізму із дотриманням принципів верховенства права та пропорційності.

Значний вплив на формування сучасного розуміння ефективності державного управління справляє концепція людиноцентризму, що набуває особливої актуальності в умовах сьогодення. У межах цього підходу держава розглядається як самодостатній носій владних повноважень та як механізм забезпечення прав і законних інтересів людини. Така трансформація адміністративно-правової доктрини зумовлює необхідність переосмислення змісту ефективності, яка повинна об'єднати категорії організаційної результативності та ефективності.

У сучасних умовах великого значення набуває також індикаторний підхід до оцінювання ефективності державного управління. Його застосування дозволяє оцінювати діяльність органів виконавчої

влади через конкретні критерії, пов'язані із забезпеченням прав людини, доступністю адміністративних процедур, рівнем довіри до держави та ефективністю механізмів правового захисту.

Такий підхід створює передумови для переходу від формального оцінювання діяльності державного апарату до аналізу його реального впливу на стан прав і свобод людини. У цьому контексті права людини виступають об'єктом захисту та одночасно критерієм якості функціонування всієї системи державного та публічного управління.

Водночас сучасний стан державного управління в Україні свідчить про наявність низки проблем, які негативно впливають на ефективність забезпечення прав людини та громадянина. Серед основних проблем організаційного характеру можна виділити надмірну складність адміністративних процедур, фрагментарність нормативного регулювання, недостатній рівень координації діяльності органів виконавчої влади та збереження елементів надмірної бюрократизації.

Вищезазнані недоліки знижують рівень довіри до держави та ускладнюють реалізацію конституційних гарантій. У зв'язку з цим удосконалення адміністративно-правових механізмів забезпечення прав людини повинно здійснюватися на основі поєднання конституційних принципів, європейських стандартів та сучасних підходів до державного та публічного управління.

Ефективність державного управління у сучасних умовах повинна розглядатися як інтегральна категорія, що характеризує здатність держави забезпечувати права і свободи людини, підтримувати суспільну стабільність та гарантувати функціонування механізмів публічної влади відповідно до принципів верховенства права.

Комплексний характер сучасного державного управління зумовлює необхідність формування багаторівневої системи критеріїв його ефективності. За умов розвитку конституційної держави та трансформації адміністративного права оцінювання діяльності органів виконавчої влади більше не може обмежуватися виключно показниками організаційної результативності чи формального виконання управлінських функцій. Ефективність державного управління повинна визначатися через здатність держави забезпечувати стабільне функціонування суспільства, реалізацію прав людини та підтримання стабільності національної безпеки.

У цьому контексті доцільним є виокремлення економічного, соціального, безпекового критеріїв, а також критерію стійкості, які у своїй сукупності дозволяють сформувати цілісну модель оцінювання ефективності публічного управління.

Економічний критерій ефективності пов'язаний із рівнем раціональності використання публічних ресурсів та здатністю державного управління забезпечувати належні умови для економічного розвитку суспільства. Йдеться про показники бюджетної чи фінансової ефективності та про створення адміністративно-правового середовища, у межах якого забезпечується реалізація економічних прав людини, передбачуваність регуляторної політики та стабільність публічних фінансів.

У межах цього критерію ефективне державне управління характеризується здатністю забезпечувати баланс між публічними витратами та суспільним результатом, мінімізувати надмірне адміністративне навантаження та формувати умови для реалізації принципу правової визначеності у сфері економічних відносин. Водночас економічна ефективність не може розглядатися ізольовано від прав людини, оскільки саме рівень економічної стабільності значною мірою визначає можливість практичного здійснення соціальних і конституційних прав.

Соціальний критерій ефективності відображає здатність державного управління забезпечувати належний рівень соціальної стабільності, доступності публічних послуг та реалізації прав людини у повсякденному житті. У сучасній адміністративно-правовій доктрині саме соціальний вимір дедалі частіше розглядається як визначальний показник якості діяльності органів виконавчої влади.

Йдеться про рівень доступності адміністративних процедур, ефективність механізмів захисту прав людини, якість комунікації між державою та суспільством, а також ступінь довіри громадян до державної влади. У цьому контексті ефективність державного управління оцінюється через його здатність забезпечувати соціальну справедливість, мінімізувати конфліктність суспільних процесів та підтримувати баланс між публічними і приватними інтересами.

Безпековий критерій ефективності характеризує здатність державного управління забезпечувати стабільність держави, підтримувати правопорядок та своєчасно реагувати на внутрішні і зовнішні

загрози. За сучасних умов цей критерій набуває особливого значення, оскільки ефективність діяльності органів виконавчої влади безпосередньо впливає на рівень національної безпеки.

У межах безпекового критерію оцінюється спроможність державного управління забезпечувати баланс між захистом національних інтересів та дотриманням прав людини. Йдеться про здатність держави діяти у межах принципів верховенства права навіть в умовах кризових ситуацій, воєнного стану чи інших надзвичайних обставин. Водночас безпекова ефективність охоплює також рівень інституційної координації, оперативність реагування на ризики та здатність державного механізму підтримувати суспільну стабільність.

Особливе місце у системі критеріїв посідає критерій стійкості, який у сучасних умовах набуває ознак інтегральної характеристики ефективності державного управління. Стійкість відображає здатність системи виконавчої влади зберігати функціональність, правову визначеність та керованість в умовах кризових чи трансформаційних процесів.

У межах цього критерію оцінюється здатність держави адаптувати механізми управління до нових викликів без втрати конституційних орієнтирів та гарантій прав людини. Йдеться про інституційну стабільність, безперервність функціонування органів виконавчої влади, здатність адміністративно-правової системи до саморегулювання та ефективного реагування на загрози.

Критерій стійкості тісно пов'язаний із категорією національної безпеки, оскільки саме стійкість державних інституцій визначає здатність держави підтримувати правопорядок, забезпечувати права людини та гарантувати стабільність суспільних процесів у довгостроковій перспективі.

Застосування зазначених критеріїв у їх взаємозв'язку дозволяє сформулювати комплексний підхід до оцінювання ефективності державного управління. За таких умов права і свободи людини виступають не лише самостійним об'єктом захисту, але й центральним критерієм оцінювання якості функціонування системи публічної влади.

Отже, ефективність державного управління у сучасній правовій державі повинна розглядатися як багатовимірна категорія, що поєднує економічний, соціальний, безпековий та компоненти стійкості і характеризує здатність держави забезпечувати стабільний розвиток суспільства на основі принципів верховенства права та поваги до прав людини.

У сучасній системі державного управління контроль і нагляд набувають значення значних управлінських функцій та самостійних організаційних механізмів оцінювання діяльності органів виконавчої влади. Такий підхід зумовлений трансформацією адміністративно-правової доктрини, у межах якої ефективність державного управління дедалі більше пов'язується із рівнем законності, підконтрольності та здатності держави забезпечувати права і свободи людини.

У класичному розумінні контроль традиційно розглядався як діяльність, що спрямована на перевірку відповідності функціонування органів виконавчої влади встановленим нормативним вимогам і прийнятим управлінським рішенням. Водночас сучасний розвиток адміністративного права суттєво розширив зміст цієї категорії, оскільки контроль почав виконувати функцію оцінювання якості державного управління та його результативності.

У цьому контексті ефективність контролю визначається здатністю виявляти порушення чи відхилення від установлених правил або процедур та одночасно можливістю формувати механізми коригування діяльності органів виконавчої влади, запобігати виникненню системних ризиків та забезпечувати підвищення якості управлінських рішень. За таких умов контроль набуває превентивного та аналітичного характеру.

Нагляд, своєю чергою, забезпечує зовнішній вимір оцінювання діяльності органів виконавчої влади. Його функціональне призначення полягає у підтриманні законності та правової визначеності шляхом постійного спостереження за дотриманням правових норм і принципів публічного управління. У межах сучасної адміністративно-правової доктрини ефективність нагляду пов'язується із рівнем незалежності наглядових інститутів, їхньою професійною спроможністю та здатністю забезпечувати об'єктивне оцінювання діяльності органів влади.

Особливого значення контроль і нагляд набувають у контексті забезпечення прав і свобод людини. Саме через механізми контролю та нагляду забезпечується оцінювання діяльності органів виконавчої влади щодо дотримання принципів верховенства права, пропорційності, законності та недопущення надмірного втручання у права особи.

У цьому аспекті ефективність контролю та нагляду може оцінюватися через декілька взаємопов'язаних критеріїв, які є логічним продовженням вимірів загальної ефективності державного управління в умовах війни та європейської інтеграції.

Першим критерієм є нормативна ефективність, що відображає здатність контрольних і наглядових механізмів забезпечувати дотримання вимог законодавства та реалізацію конституційних принципів діяльності органів виконавчої влади. Йдеться про рівень правової визначеності, послідовність застосування норм та здатність системи реагувати на порушення.

Другим критерієм виступає функціональна ефективність, яка характеризує здатність контролю та нагляду впливати на реальну якість управлінської діяльності. У цьому випадку оцінюється не лише факт виявлення порушень, але й результативність заходів щодо їх усунення, рівень виконання рекомендацій та здатність системи до самокорекції.

Третім критерієм є безпекова ефективність, що пов'язана зі здатністю контрольних і наглядових механізмів своєчасно виявляти та нейтралізувати ризики, які можуть впливати на стабільність державного управління та національну безпеку. За сучасних умов контроль і нагляд дедалі більше інтегруються у систему управління ризиками, що надає їм стратегічного значення.

Четвертим критерієм доцільно визначити соціальну ефективність, яка проявляється у рівні довіри суспільства до органів виконавчої влади та сприйнятті контрольних інститутів як реальних гарантій захисту прав людини. За відсутності суспільної довіри навіть формально ефективні контрольні механізми втрачають свою легітимність.

У межах сучасного державного управління ефективність контролю та нагляду дедалі більше пов'язується із застосуванням індикаторного та ризик-орієнтованого підходів. Це дозволяє переходити від формального оцінювання діяльності органів виконавчої влади до комплексного аналізу їхньої здатності забезпечувати права людини, стабільність суспільних процесів та функціонування державного механізму.

Водночас сучасна практика свідчить про існування низки проблем, що знижують ефективність контролю та нагляду у сфері державного управління щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина. До них належать надмірна формалізація контрольних процедур, дублювання повноважень, недостатня координація між контрольними органами, а також обмежена спроможність окремих інституцій до аналітичного оцінювання управлінських процесів.

У зв'язку з цим удосконалення механізмів контролю та нагляду повинно здійснюватися на основі поєднання конституційних принципів, адміністративно-правових стандартів та сучасних підходів до оцінювання ефективності публічного управління. Особливого значення набуває забезпечення незалежності контрольних інститутів, розвиток інформаційно-аналітичних систем та впровадження превентивних механізмів реагування на ризики.

Отже зазначимо, що ефективність контролю та нагляду у сучасній системі державного управління повинна розглядатися як інтегральний показник якості діяльності органів виконавчої влади, що відображає їхню здатність діяти у межах принципів верховенства права, забезпечувати права і свободи людини та підтримувати стабільність державного управління.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що ефективність державного управління у сучасній правовій державі набуває значення інтегральної конституційно-правової та адміністративно-правової категорії, зміст якої визначається здатністю держави забезпечувати реальне здійснення прав і свобод людини та громадянина. За таких умов діяльність органів виконавчої влади повинна оцінюватися через формальне виконання управлінських функцій та одночасно через рівень практичної реалізації конституційних гарантій.

Положення Конституції України формують фундаментальну основу сучасного розуміння ефективності державного управління, оскільки визначають права і свободи людини як найвищу соціальну цінність та встановлюють обов'язок держави щодо їх утвердження і забезпечення. У цьому контексті адміністративне право виступає механізмом практичної реалізації конституційних принципів у сфері діяльності органів виконавчої влади.

Сучасна адміністративно-правова доктрина зумовлює трансформацію традиційного розуміння ефективності державного управління від суто організаційної результативності до людиноцентричного

підходу, у межах якого визначальним критерієм діяльності публічної влади стає рівень забезпечення прав людини.

Ефективність державного управління має багатовимірний характер та охоплює економічний, соціальний, безпековий і стійкісний критерії. Їх сукупність дозволяє здійснювати комплексне оцінювання діяльності органів виконавчої влади з урахуванням не лише управлінської результативності, але і здатності держави підтримувати суспільну стабільність, забезпечувати права людини та реагувати на сучасні безпекові виклики.

Ефективність державного управління у сучасній демократичній державі повинна розглядатися як показник спроможності публічної влади діяти відповідно до принципів верховенства права, забезпечувати права і свободи людини та підтримувати стійкість держави в умовах сучасних суспільних і безпекових трансформацій.

В умовах війни та європейської інтеграції є нагальна необхідність подальшого наукового удосконалення адміністративно-правових механізмів забезпечення прав і свобод людини шляхом розвитку індикаторного та ризик-орієнтованого підходів до оцінювання ефективності державного управління, підвищення рівня інституційної координації, забезпечення незалежності контрольних механізмів та впровадження сучасних інформаційно-аналітичних систем.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). Київ : Юридична думка, 2004. Т. 1. Загальна частина. С. 82.
2. Авер'янов В.Б., Андрійко О.Ф. Законодавче регулювання державної служби у світлі завдань упередження та протидії корупції в Україні. *Право України*. 2008. № 5. С. 29–36.
3. Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ : Ін-Юре, 2002. С. 61.
4. Битяк Ю.П. Теоретичні засади адміністративного права України: проблеми становлення : монографія. Харків : Логос, 2004.
5. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи / кол. авт.; наук. кер. В.В. Цветков. Київ : Оріяни, 1998. 364 с.

REFERENCES

1. Administratyvne pravo Ukrainy. Akademichnyi kurs: pidruchnyk (2004). T. 1. Zahalna chastyna. S. 82. u 2 t. / red. kolehiia: V.B. Averianov (holova). Kyiv: Yurydychna dumka,
2. Averianov V.B., Andriiko O.F. Zakonodavche rehuliuivannia derzhavnoi sluzhby u svitli zavdan uperedzhennia ta protydii koruptsii v Ukraini. *Pravo Ukrainy*. 2008. No. 5. S. 29–36.
3. Vykonavcha vlada i administratyvne pravo (2002) / za zah. red. V.B. Averianova. Kyiv: In-Yure. S. 61.
4. Bytiak Yu.P. (2004). Teoretychni zasady administratyvnoho prava Ukrainy: problemy stanovlennia: monohrafiia. Kharkiv: Lohos.
5. Reformuvannia derzhavnoho upravlinnia v Ukraini: problemy i perspektyvy (1998) / kol. avt.; nauk. ker. V.V. Tsvietkov. Kyiv: Oriiany, 364 s.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 09.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.10.2026